

Generaal Brialmont.

Het dorp Hermée lag in rust. Maar kort na een uur begon het fort te schieten en vielen er granaten op alle wegen in 't rond. De Duitschers werden voortgejaagd, maar botstend aan op de Belgische verdedigers, 450 man van 't elfde en moesten weer afdeinzen. Velen vluchtten tot aan de Hollandsche grens, roepend: Die Fransozen!

Anderen sloegen met bijlsagen de deur der kerk van Hermée open en heschen op den toren de witte vlag.

De nieuwe dag brak aan en 't geweld bedaarde.

Maar de vijand stak eenige hoeven in brand en liep zenuwachtig en dreigend heen en weer.

De ambulance-wagens vervoerden gewonden, waarvan er te Hermée achter bleven onder de hoede van een Duitsch dokter.

Overal lagen doode soldaten.

Jules Ghaye, een burger van 78 jaar, werd met bajonetsteken afgemaakt, toen hij de deur voor de soldaten opende, en de 82jarige Jehan Verdin gefusilleerd. Dan zag men de lijken van vader en zoon Humblet, Hubert Meeckers, Ulric Ghaye, Antoine Rouveroy, Lhaust, Bouchard, Mathieu Matray, allen onschuldig en onbaathartig vermoord. Eugène Colson werd meegevoerd en ook omgebracht. Dat was de wraak over de dapperen weerstand onzer troepen van Pont

Het 90e had zeer veel geleden. Dertien gescheidene officieren en de vaandelaar waren gevangen genomen. Te Hermée waren 42 dooden begraven. Bij Sabaré-Cheratte, waar men ook gestreden had, lagen 102 Belgen en 458 Duitschers gesneuveld, die in de weiden van Wandre begraven werden. Bovendien hadden de Duitschers veel lijken op karren weggevoerd.

In de ambulance der nationale fabriek van Herstal lagen insgelijks veel gewonden.

Te Hermée waren de Duitschers zoo verslagen, dat den volgenden dag een Belgisch onderofficier van het 14e met 4 soldaten op patrouille verscheen.

De Deutsche dokter nam de vlucht en de dorpspastoor nam de zorg voor de gewonden op zich. Boeren verschaften de karens om de patiënten naar Maastricht te voeren, want te Hermée was men geheel zonder geneeskundige hulp.

De Duitschers kwamen echter terug en op 13 Augustus moest Pontisse zich overgeven. Den 14ⁿ werd bijna gansch Hermée door brand vernield.

Op den laatsten dag schoot een soldaat van Pontisse nog een Duitsch officier te Vivegnis neer. De vijand beschuldigde hiervan de bevolking en fusilleerde onmiddellijk: Michel Cappe, 70 jaar, Gertrude Cappe, 68 jaar, Pascal Bodens, 42 jaar, Catherine Bodens, Jacques Marchal en Darcis. Na de overgave van het fort joegen de Duitschers de bewoners van Vivegnis in het veld, plunderden de huizen en staken er 62 in brand.

Te Oupeye, een naburige gemeente, werden veel bewoners mishandeld, maar toch geen enkele gedood. Wel plunderde en roofde men er veel.

Te Haccourt daarentegen werden 18 burgers gedood. Vrouw Dessart Charlier, 23 jaar oud, was in 't veld, toen men haar neerschoot. De wreedaards dwongen haar man het lijk op een kruiwagen naar het kerkhof te voeren. De heer Hauf was rustend priester en lag ziek te bed toen een wilde bende binnendrong. Zij rolde den pastoor in een deken en wierpen hem door het benedenvenster op straat. De ongelukkige leefde nog eenige dagen.

Hoe het fort van Loncin er na de beschieting met de Deutsche 42er kanonnen uitzag.

Emile Dessart werd driemaal opgehangen en op 't laatste oogenblik weer losgemaakt, maar dan door een kogel vermoord.

Pastoor Thielens kreeg een kogel in den nek en een bajonetsteek in de borst.

Dit alles gebeurde op 18 Oogst, dus na de overgave der forten.

Bij Pontisse ligt ook Herstal. Tusschen deze plaats en het fort verloren de Duitschers veel volk, zooals bij Rhees, en ook hier moesten de burgers het ontgelden. Er werden er 23 gedood...

XIII.

De Gruwelen in 't Luikerland.

Rond het fort Barchon.

Wij hebben hierboven medegedeeld hoe bij Wandre en Barchon onze troepen de Duitschers hevig bestookt hebben, ook de volgende dagen werd er nog hardnekkig gevochten. Barchon en Pontisse beschoten de Duitsche troepen en toen deze, ondanks hun verliezen, toch voorttrokken, werd er te Rabosée met de blanke wapens gestreden. Op den morgen van 6 Augustus lagen er op den weg van Dalhem naar Jupille en in de weiden langsijden veel dooden.

Er werden 403 Duitschers en 135 Belgen begraven, maar de vijand had bovendien veel lijken weggevoerd. Talrijke gewonden waren te Argenteau in het kasteel. Toen de Duitschers eindelijk geheel meester waren, openden ze ook in dit gewest hun terreur en moesten de burgers boeten voor den dapperen weerstand van hun soldaten. Op 15 Augustus schoten soldaten zonder de minste aanleiding Eloi Groute, een boer van Rabosée neer. Dronken soldaten joegen 's avonds te Quatre-Bras de menschen uit de huizen. 's Morgens bonden ze vijf mannen aan den prikkeldraad van de weide Pré Clusin en fusilleerden ze, nl. J. Charlier, vader van 7 kinderen, Eugène Thonan, Hubert Vieillepage, Stiemon. Achtien even onschuldige lieden werden later ook aan hoop gejaagd. Vrouwen en moeders snelden toe, smeekten om genade, wierpen zich op de knieën, weenden, jammerden, maar men sloeg van geweerkolven werden ze heengedreven. De pastoor pleitte voor zijn parochianen. Twee mochten heen gaan.

Man hat geschossen! riepen de soldaten, ze moeten sterven.

En ze vuurden in de groep. De slachtoffers vielen op elkander.

Velen leefden nog, worstelden om vrij te komen uit dien bloedigen stapel, maar de ellendige moordenaars kenden geen genade en maakten de

nog levenden met bajonetsteken en revolvers af.

Op korten afstand stonden de vrouwen, velen met de kinderen bij zich. Boven het getier en gespot der Duitschers klonk hun noodgeschrei.

De meeste slachtoffers waren mijnwerkers.

Men stak ook de hoeve van M. Hennevaux in brand en fusilleerde een der zoons, terwijl een tweede in de vlammen omkwam.

Een derde zoon van dit gezin, werd met twee andere dorpelingen doodgeschoten nadat ze aan Duitschers den weg hadden moeten wijzen. Stierven nog: Lemmens, die rustig op zijn veld werkte, Pierre Servais, en Eugène Warsage, 71 jaar, gedood voor zijn huis, en Hidon van Souverain-Wandre.

Het 53e, 24e en 35e regiment hebben zich aldus te Wandre onderscheiden.

Natuurlijk kraaide er ook de roode haan.

Te Julemont werden 12 burgers vermoord. Alles te beschrijven wat er rond Barchon geschied is, zou veel meer ruimte vergen dan ons voor dit gansche werk toekomt. Richtten wij nog even den blik naar enkele andere dorpen van de omgeving.

Bij de gevechten rond Barchon trokken onze troepen terug door Queue-du-Bois, dat reeds hevig beschoten werd. Er werd dan in het dorp gevochten. De Belgen moesten voor de overmacht wijken. De Duitschers fusilleerden in hun overmoed zeven burgers. De andere inwoners werden verdreven, waarna de bezetters de huizen plunderden.

Barchon viel op Zondag 9 Augustus.

De Duitschers bezetten het dorp. Voortdurend trokken troepen door en 't duurde niet lang of ook hier werden moorderijen gepleegd. Er vielen een dertigtal slachtoffers, waaronder Daniel Bourdousche, 9½ jaar, zijn vrouw, 75 jaar, zijn dochter Josephine Lieutenant-Bourdousche en haar beide kinderen van 5 en 2 jaar; Leonard Bony, 34 jaar met vrouw en kind van 2 jaar; Joseph Labeye en zijn twee zonen, Mathieu Renee en zijn dochter, en zoon; de drie broeders Gerard, François en Louis Lehane, oud 19, 17 en 12 jaar. Ziedaar eenige namen der slachtoffers en uit die familiebetrekkingen blijkt, hoe gansche gezinnen werden gedood. Sommigen kwamen in de vlammen van de in brand gestoken huizen om. Jacques Flamand werd gedood met zijn vrouw en 94 jarigen vader.

Bij Barchon ligt Blegny, waar de eerste moord reeds op 5 Augustus gepleegd werd. Toen waren er soldaten van het 16^e, 19^e en 23^e regiment, die zich zeer zenuwachtig toonden, omdat men hun gezegd had, dat er Franschen in België waren gevallen.

Het eerste slachtoffer was de heer Joseph Smets, leeraar der wapenschool. Deze stond bij zijn vrouw, die pas bevallen was en werd daar afgemaakt. De woestelingen joegen de moeder met het pasgeboren wicht de straat op.

Tegelijkertijd werden veel inwoners uit hun woning verdreven.

250 werden in de kerk opgesloten. De heer Laheye, pastoor van Blegny, ging tot hen,

beklom den preekstoel en bemoedigde de gevangenen door het gebed.

Velen verlangden hun biecht te spreken, wat de Duitschers na eenigen tijd verboden. Door de vensters zag men den brandgloed van aangestoken huizen.

De nacht brak aan. Het akelig schijnsel van 't vuur viel in de kerk. Eenige aanwezigen kregen een hevige zenuwkrisis. 's Morgens mochten de vrouwen en kinderen heengaan, maar de mannen moesten blijven.

De Duitschers leidden deze dan heen en verzekerden dat ze naar Duitschland moesten. Maar in een weide bij Battice werden zeven der burgers gefusilleerd: Joseph Casters, Jean Dortu, Pierre Godart, Joseph Flamand, Gerard Renard, Noël Nihant, François Dumonceau.

Daarna mochten de anderen terug naar Blegny, waar ze met vreugde begroet werden. Het bleef nu eenigen tijd kalm.

Maar in den nacht van 15 op 16 Augustus begon ook hier weer de stelselmatige tuchting voor een daad welke de bevolking niet gepleegd had.

De pastoor werd gevangen genomen, maar mocht nog zijn mis doen. Hij voelde welk lot hem bedreigde, maar verrichtte kalm de heilige handeling en vroeg aan den kapelaan de absolutie. Dan keerde hij naar de pastorie terug, en dronk een kop koffie. Toen weende hij. Soldaten kwamen hem halen en voerden ook den burgemeester mee.

— Ge moet naar Luik, zeiden de Duitschers. Ook de broeders Hackin waren aangehouden. Het groepje bleef bij de kerk staan.

— Het rijtuig voor Luik zal dadelijk komen, zeiden de soldaten. Maar gij behoeft dat niet te zien. We zullen u blinddoeken.

Dan plaatste men de vier mannen tegen den muur...

Eensklaps klonken er schoten.

Eerst vielen de beide broeders Hackin, dan de burgemeester en de pastoor, wien door het schot een stuk van den schedel gerukt was.

Dan werd de kerk in brand gestoken.

Het lijk van den pastoor werd naar een klooster gebracht. Verscheidene kogels zaten in de borst. De beenen vertoonden blauwe plekken van slagen...

De broeders Hackin waren geheel verminkt.

's Maandags werd de pastoor begraven... Men ging langs den nog rookenden puinhoop van de kerk... Dorpelingen moesten de kist op hun schouders dragen, want er was geen baar meer...

En dat alles omdat Deutsche soldaten geweerschoten gelost hadden.

Lambert Delnooz, van Blegny werd doodgeschoten toen hij zijn deur opende.

Jules Herman moest uit zijn kelder komen en werd weggejaagd. Hij vluchtte, maar men vuurde op hem en doodde den ongelukkige, die vier minderjarige kinderen naliet.

Dat alles weet de wereld niet. Zij kent de

heldhaftige verdediging van Luik. Maar hoeveel martelaren moest de bevolking leveren in die eerste oorlogsdagen...

XIV.

De val van Luik.

Weest hard! Slaat en doot en brandt!

Met die vermaning trok en de Duitschers door 't land van Herve en we hebben reeds gezien hoe trouw de troepen ze opvolgden.

Langs een weg, door boed en raur en puin geteekend trokken ze vóór Luik.

Den 7ⁿ Augustus bezette de vijand de stad. Bij zijn intocht schond hij opnieuw het volkerenrecht. Achter een schijl van weerlooze burgers marcheerden de troepen naar de hoofdplaats van Wallonië. Weg en er reeds op, toen we de wreedheden van Soumagne beschreven. Inwoners van Retinne, Fecher, Bas-Bois, Soumagne en vooral van Micheroux, samen meer dan 400 man, waren in de kerk opgesloten. Zonder eten of drinken bleven ze hier van Woensdag tot Donderdag avond.

Toen de schemering viel, moesten ze naar buiten treden. De soldaten bonden hen eerst de handen op den rug. Dan bonden ze de weerloozen vier aan vier. Er werden pelotons van 40 man gevormd, en tusschen die pelotons schaarden zich troepengedeelten.

— Geleid ons naar Luik! klonk het tot het eerste peloton.

Zoo wilde de vijand door de gevaarlijke zône van Fléron en Evegnée.

Men ging op weg. De granaten suidden door de lucht. Maar de forten zwegen, toen de eigen landgenooten voorbij trokken. Kon men op broeders schieten?

De Duitschers dreven hun cynisme zoo ver, dat zij op eenige honderden meters van het geschut in een weide rust namen, als om onze mannen uit te dagen op hun eigen volk te vuren.

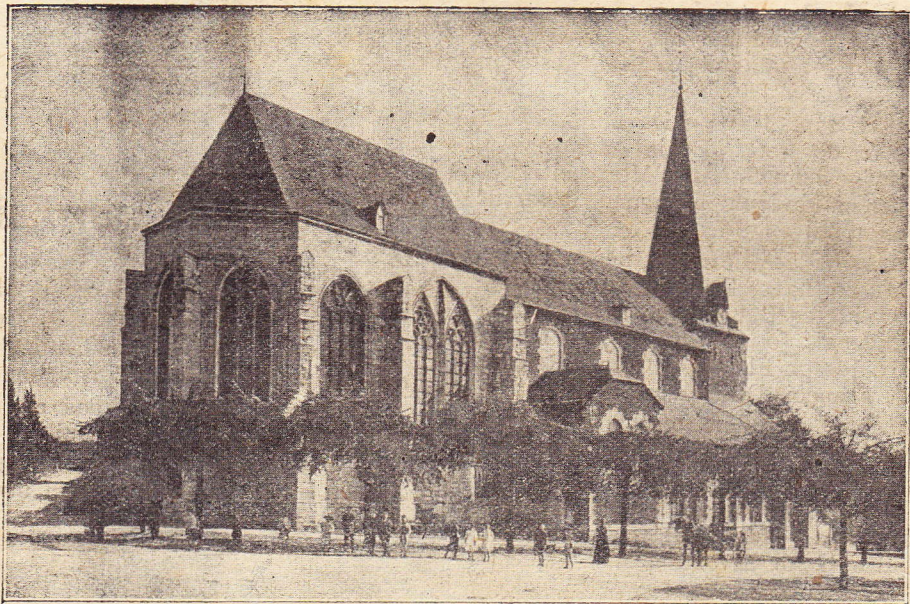
In den nacht trok de stoet verder. Men zag den gloed der vlammen. Tragisch was het land der mijnen en der nijverheid! Aan den weg lagen hier en daar lijken van burgers. De soldaten wezen er grijnzend naar... Wat moest er omgaan in 't hart dier ongelukkige weggevoerden? Maar wat vermochten ze?

Men naderde de stad. Luik zelf is open: geen vestingen, geen poorten.

Zonder den minsten tegenstand kon de vijand binnen treden, nu hij door de tusschenruimten der forten was.

Maar zou men de bruggen niet doen springen? Er was immers een middel om zulks te verhinderen. Men joeg de burgers voorop en liet pelotons te midden der brug staan.

Om den weerstand in de straten te breken,

VISE — De kerk vóór den oorlog.

moesten andere Belgen van de groep voordeerste binnentrekkende detachementen stappen.

De vijand defileerde dan over de Place de la Cathédrale en een officier en zes soldaten namen bezit van het Stadhuis. In de gevangenis Saint-Leonard bevonden zich nog 739 Duitsche gevangenen. Deze werden natuurlijk dadelijk in vrijheid gesteld. Velen schenen dat minder aangenaam te vinden : Ze hadden zich reeds buiten 't oorlogsgevaar gevoeld en maakten nu eensklaps weer deel uit van het leger.

De bevolking nam een kalme houding aan. Talrijke inwoners hadden de stad verlaten.

De Duitschers verspreidden het volgende legerbericht :

[BERLIJN, 7 Augustus.

De vesting Luik is genomen. Nadat de divisies die een aanslag op Luik hadden gedaan, versterking hadden ontvangen, werd de aanval tot een gunstig einde gebracht. Deze ochtend om 8 ure was de vesting in de macht van Duitschland.

Welk een bluf ! De vesting in hun macht ! Voor de stad was dit waar, maar de meeste forten hielden nog stand. Laten we eens zien, waarom te Luik zelf geen weerstand werd geboden. De tusschenruimten waren met heldenmoed verdedigd geworden ; wij hebben daarvan reeds bijzonderheden medegedeeld. Het 9^e en 12^e linie onderscheidden zich door hun wonderbaren moed.

We hoorden hoe generaal von Wuttow bij Fleron door een granaat gedood werd. Ludendorf verving hem, dezelfde dien we later nog zullen ontmoeten. Onder zijn bekwame leiding namen de Duitschers het fort van de Chartreuse, en stonden dus aan de voorsteden op den rechteroever.

Voor ons werd de toestand somber. Het

gansche mobiele garnizoen van Luik was in den strijd en had zwaar geleden. Het gros van 't leger bleef aan de Gethe en kon hier geen hulp bieden ; terwijl de vijand steeds maar versterkingen kreeg. De derde divisie zou gevaar lopen omsingeld te worden.

Generaal Leman moest dus een beslissing nemen... Het mobiele garnizoen en de troepen der intervallen kregen bevel terug te trekken naar het veldleger aan de Gethe...

De forten zouden nog zoo lang mogelijk hun rol blijven vervullen en als zoovele eilanden in den grijzen, steeds maar aanbruisenden stroom dezen bestoken.

Die terugtocht werd in de beste orde vervuld. De vijand beschoot de stad.

Den avond van den 6^{den} Augustus zond von Emmich een parlementair om de overgave der plaats te vragen. Hij kreeg een weigerend antwoord.

Opnieuw beschoten de kanonnen de stad. Eenige huizen brandden.

Ludendorf bezette de Chartreuse.

Von Emmich vreesde blijkbaar een hinderlaag, want, al scheen de stad weerloos, toch durfde hij ze niet betreden en kantonneerde in den nacht op een kilometer afstand.

's Morgens dan werd de intocht gehouden. Wij hebben meegedeeld op welk een wijze ! Von Emmich hield burgemeester Kleyer aan en stelde gijzelaars verantwoordelijk voor de rust der bevolking.

De lange bezetting begon...

De Belgen hadden 6000 man verloren en de Duitschers waarschijnlijk 40.000 man !

In Duitschland heerschte een roes van vreugde. De klokken luidden, de schoolkinderen hielden optochten !

WISE. — Een hoek in de kerk, na de verwoesting

Men had van het kleine buurlandje de eerste vesting genomen... Zoo maakte men de bevolking wijs.

Maar de forten zaaiden nog dood in de troepen... Ze moesten elk afzonderlijk belegerd worden.

In de Duitsche bladen verschenen allerlei leugens. De troepen waren Luik binnengetrokken onder een dichten kogelregen... Met duizenden vielen de doden en gewonden op de hoeken der straten...

Men kon toch niet zeggen dat von Emmich de stad binnen getrokken was achter geboeide burgers...

Ook aan onze zijde heerschte onzekerheid.

Vluchtelingen uit Luik verspreidden het nieuws van de bezetting der stad. Hoe konden de forten dan nog stand houden, zooals de bladen beweerden? vroeg men zich af. Weinigen kenden de rol van de Maasveste.

Doch het is ook waar dat men ons nog lang wijsmaakte: « Luik strijdt voort » toen de forten reeds geruimen tijd zwegen of in puin verkeerd waren.

De Duitschers hielden zich eerst vrij rustig in

de veroverde stede; hoe dit veranderde verhalen we straks, maar eerst willen wij een kijkje nemen in sommige forten.

Op den dag van den val der stad verhief de Fransche regeering Luik in het Legioen van Eer.

XV.

De weerstand der forten.

De toestand was als volgt:

Sedert den 4^{den} hadden de troepen der 3^e legerafdeeling achtereenvolgens op al de punten van een zeer uitgestrekt front gestreden; zij hadden de hardnekkige aanvallen van een vijand, veel sterker in getal, afgeweerd; zij waren bedreigd omsingeld te worden. Men moest ze naar het gros van het leger terugleiden, waarvan de tamentrekking thans voltooid was. De forten behielden hunne bezetting. De Gouverneur der vesting oordeelde dat deze laatste nu slechts konden dienen als versperringsforten; hij behield het militair beheer en vestigde zich in het fort Loncin, den 6^{en} Augustus, ongeveer op het middaguur.

De verzameling der veldtroepen werd voltooid tusschen de forten van Loncin en Hologne: den 6^{den} Augustus, 's avonds, bereikte de 3^e afdeeling de Jaar, en richtte zich vervolgens op de Gethe, alwaar het leger zich bevond. De tocht werd geenzins verontrust; enkele troepjes uhlanen werden ontmoet.

Ter gelegenheid der aankomst der troepen uit Luik op de voornaamste lijn, stuurde de Koning aan het leger eene dagorde, in dewelke hij zegde:

« In name der Natie groet ik U, officieren en soldaten der 3^e afdeeling en der 15^e gemengde brigade; gij hebt u volkomen van uwen plicht gekwetend; onzen wapenen hebt gij eer verworven en den vijand getoond wat het al kost een vreedzaam volk onrechtvaardig aan te vallen, een volk dat in zijne gerechtige zaak een onoverwinbare kracht put; het Vaderland heeft het recht fier over U te zijn.

Soldaten van het Belgisch leger, vergeet niet dat gij aan de voorhoede staat der talloze legers uit dezen reusachtigen strijd, en dat wij slechts de aankomst onzer wapenbroeders afwachten om de zege tegemoet te gaan.»

Graaf Lammsdorf, stafoverste van het 10^e legerkorps, had dadelijk na de inname van Luik een konferentie met den burgemeester op de citadel.

Daar verklaarde hij dat de forten aan de Duitschers moeten overgegeven worden, zooniet zou de stad opnieuw gebombardeerd worden.

Afgevaardigden mochten de linies overschrijden om den toestand te bespreken met generaal Leman of desnoods met den Koning.

De burgemeester keerde naar het stadhuis terug en riep er eenig gemeenteraadsleden en

parlementsleden samen.

Men besprak den eisch der Duitschers en was van meening dat men beproeven moest teneinde de stad te sparen, de overgave der forten te verkrijgen.

Een der aanwezigen was echter van een andere meening, en liet opmerken dat de forten nog stand hielden en feitelijk met de stad niets te maken hadden. Mochten de gevolgen treurig zijn voor Luik zelf als men weigerde op de eischen der Duitschers in te gaan, men had toch bovenal rekening te houden met de belangen van het land. Elken dag vertraging was noodlottig voor 'en vijand.

Die stem had geen invloed. Er werd besloten at Mgr Rutten, bisschop van Luik, M. Kleyer, burgemeester en M. Gaston Gregoire, bestendig afgevaardigde zich tot generaal Leman zouden wenden.

Graaf Lammsdorf zou op de citadel de passen afleveren. Ook vroeg hij, dat eenige invloedrijke personen zich derwaarts zouden wenden.

Maar op het oogenblik dat de drie afgevaardigden, die in auto's naar de citadel gereden waren, deze met hun paspoort verlaten wilden, werd de poort gesloten. Graaf Lammsdorf deelde hun en andere notabelen mede, dat allen als gijzelaars gehouden werden.

— In verscheidene gemeenten werd er door burgers op onze troepen geschoten, zei de vaderlijke Pruis. Moest zooiets nog gebeuren, dan zijn de gijzelaars verantwoordelijk.

Zoo waren, behalve de drie reeds genoemde personen, feitelijk nog aangehouden : de heeren Flechet, Van Zuylen, Colleaux, Peltzer, senatoren, De Ponthière en Van Hoegaerden, volksvertegenwoordigers en Falloise, schepene.

Na protestaties tegen deze trouweloosheid mochten burgemeester Kleyer en bisschop Rutten zich naar hun bezigheden begeben.

De overigen moesten in de kazematten verblijven. Dit duurde tot Zondag 9 Augustus, één uur van den middag.

Leman gaf de forten niet over.

's Zaterdags scheen het of de Duitschers Luik wilden versterken. Machinegeweren dreigden in de voornaamste straten en op sommige bruggen. Barrikaden versperden de straten die op Haspengouw uitgaven.

In de naburige huizen nestelden zich soldaten, welke de bewoners verjoegen en de ramen met matrassen en zakken zand verzekerden. Een deel van het 10^e legerkorps bezette de hoogvlakte van Cointe.

Maar de forten zouden tot 't uiterste hun rol vervullen.

Een groep soldaten uit Loncin, die zich de bende Bonnot betitelde, zorgde voor de betrekkingen tusschen de verschillende punten en deelde de bevelen van den gouverneur mede.

We zullen hierachter meer van hen mededeelen. Een onderofficier bracht dwars door de linies de kas der vesting naar Antwerpen over.

De Duitschers brachten een geweldige artillerie

in stelling : 1 bataljon kanonnen van 100 mm. ; 2 bataljons kanonnen van 130 mm. ; het 7^e regiment artillerie te voet ; de zware mortieren van het 1^e en 2^e bataljon van het 4^e en 9^e regiment artillerie te voet ; 8 bataljons kustmortieren ; een batterij mortieren van 420 mm. en nog een groot aantal kleinere stukken.

Eerst wilde men een bres in de Noordelijke forten : dan kon von Klück oprukken. Dan moesten de Westelijke forten vallen, daar de Duitschers nog altijd een offensief van die zijde vreesden.

Op 8 Augustus 's avonds viel Barchon.

Op 11 Augustus Evegnée. Van 12 Augustus af brullen de zware kanonnen van 280 en 420 mm. En van uit Luik zelf brandt 't geschut los... Pontisse, Chaudfontaine en Embourg bezweken den 13ⁿ, Liers en Fléron den 14ⁿ, Lantin en Loncin den 15ⁿ, Hollogne en Flémalle op den avond van den 16ⁿ. Vier groote Deutsche legerkorpsen leden hierdoor vertraging.

Eenige bijzonderheden zullen den lezer een denkbeeld geven van het leven in die forten en den heldenmoed onzer mannen.

Chaudfontaine moest met Fléron en Evegnée de hoogvlakte van Herve bestrijken.

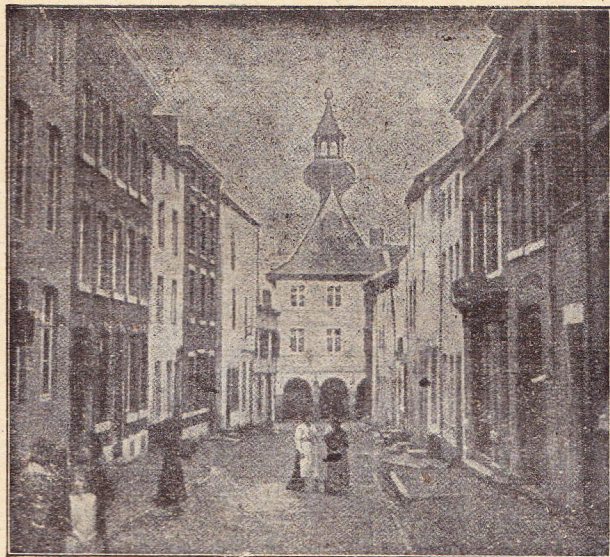
Op den middag van 4 Augustus zag men van af het fort Chaudfontaine de Duitschers in het dorp Foret verschijnen. De kommandant gaf bevel tot het eerste schot en donderend klonk het over het bevallig land, dat daar zoo lang in vrede zijn schoonheid had ontplooid. Mannen verspreidden zich in de omgeving en met behulp van een draagbare telefoon regelden ze het geschut, zoodat de granaten al spoedig den vijand bestookten. 't Werd een vreeselijke nacht. Over den ganschen sektor Maas-Vesder bliksemde de lichten van het geschut. Brandgloed laaide tegen den hemel. En de klachten van Deutsche gewonden stegen op uit grachten en prikkeldraad.

Na twee dagen weerstand werden de forten aan zich zelf overgelaten, zooals we gemeld hebben. Men moest dus geheel op eigen hand werken. Om het fort goed in te kunnen lichten, trok graaf Gaston de Ribaucourt, die als ingenieur zijn diensten aangeboden had en naar Chaudfontaine gezonden was, naar het naburige Chèvremont. Met een onder-officier vestigde hij zich in den spits van den toren, na een telefonische verbinding met het fort aangelegd te hebben.

Rond hen woelden al spoedig de Duitschers. Die kerk stond bij de oude abdij, waar een Deutsche patrouille alle hoeken afspeurde, om te zien of er zich geen Belgische soldaten verborgen.

Een opgeheven pan in den toren vormde een kijkgat. Op een ander maal staarden de Duitschers naar den toren en 't scheen of ze wilden schieten. Eenige mannen gingen binnen kijken, maar vonden onze twee waarnemers niet.

Op 11 Augustus beschoot de vijand de kerk en de abdij. Twee uren lang duurde dit... De ingenieur zat boven, de onderofficier was eten gaan halen. Een granaat ontplofte in een balk boven het hoofd van den koenen observateur, nam zijn politiemuts weg en verbrijzelde de

VISÉ. — 't Gebouw waarop deze straat uitloopt,
is het 17de eeuwse stadhuis.

telefoon. Het regende stukken hout en lei. Het dak van 't koor schoot in brand. Graaf de Ribaucourt snelde naar beneden en verborg zich in de kelders der abdij. Twee paters en de onder-officier lagen geknield bij het H. Sakrament, dat uit de kerk hier overgebracht was. Zij baden... Boven hen stortte de abdij in.

De rijke boekerij was een vuurzee.

De kerk stortte in puin.

In den nacht slopen de twee soldaten heen. Dikwijls moesten ze zich voor Duitsche patrouilles verbergen, maar veilig toch bereikten ze het fort.

Den 12den beschoot de vijand Chaudfontaine met zwaar geschut... Een granaat ontplofte in den schoorsteen van de stoommachine. Geen licht meer. De mannen waren gereed om met de bajonet een aanval af te weren. Chaudfontaine zou tot 't laatste oogenblik vol houden. Tegen den morgen slaagde de ingenieur er in de granaat uit den schoorsteen te verwijderen. Men zag elkander weer.

De laatste dag brak aan. Om 9 uur trof een granaat het kruitmagazijn. Een geweldige slag... Het fort sprong in de lucht, 140 man lagen op stroo of matrassen in de vestibule te rusten... Die gansche ruimte was eensklaps een vuurzee...

« Stroo, matrassen, soldaten, alles brandde, vertelde ingenieur de Ribaucourt... In dien oven willen ongelukkigen vluchten, de kleeren in brand, levende fakkels! Met moeite kunnen we er een redden... »

Vreeselijke dood, waardig van de martelaren der oudheid. Uit dien brand, boven het gekerm, het geklaag, het gehuil hoort men een laatste kreet: « Leve de Koning! Leve het Vaderland! »

Het fort Loncin bestreek den spoorweg Luik-Brussel.

Gezeten op een zware legerauto naderde ik van Sint-Truiden. We hadden door het heerlijk Haspengouw gereden, langs de golvende velden, waar groote hoeven en weelderige boomgaarden verscholen waren. In de dorpjes heerschte rust. Het was zoner en de zon lichtte over de wijde vlakten, waar het volk vreedzaam arbeidde, zooals het ook den oogst maaide toen in 1914 de lage vijand ons land binnen viel, en met hem die andere maaier, de dood.

De auto stopte, we stapten af en sloegen een zijweg links in. Op een heuveltje woei de Belgische vlag.

We zagen eenige wel onderhouden graven, kwamen dan over een brug en door een poort en voor onzen blik strekte zich een ontzaglijke, indrukwekkende ruïne uit.

Het was het fort Loncin! Verbogen platen, brokken beton, kuilen, trechters, en dan een diepe put waaruit steenen puilen.

— Het graf van 400 wapenmakers, zei me een soldaat, nog in de oude uniform der kanonniers gehuld, een strijder van Loncin uit die vreeselijke Augustusdagen van 1914. Hij had het gansche drama bijgewoond.

Het fort Loncin stond onder bevel van kapitein Naessens, een stoeren West-Vlaming uit Egem bij Thielt. Altijd had hij veel invloed op zijn manschappen gehad. Als deze met groot verlof gingen, moesten ze beloven bij het eerste gevaar zelf zonder oproeping naar hun post te snellen.

En ze waren daar op 1 Augustus 1914, en zwoeren tot het uiterste stand te houden.

We hebben gezien hoe generaal Leman zich na den aanslag op het groot hoofdkwartier in het fort Loncin terug trok.

't Was op den morgen van 6 Augustus 1914.

Kapitein Naessens vroeg welke de bevelen waren.

— Ik heb er u geen te geven... in het fort zijt gij thuis. Ik houd mij bezig met de verdediging der versterkte stelling.

De kommandant verzamelde zijn mannen rond zich en zei in het Vlaamsch en het Fransch:

— Vrienden, generaal Leman doet ons de groote eer aan, zich onder onze hoede te stellen. Zullen wij den generaal overleveren?

— Neen, neen! klonk het van alle zijden.

— Dan moeten we hier sterven! Of wel zal het fort springen, en ik ga met u de lucht in of wel zullen de Duitschers een aanval doen en als zij de verdedigingswerken over de lijken van hun makers beklimmen, zullen wij een laatste carré vormen. Ik zal zeven kogels in mijn browning hebben, zes voor mijn vijanden en de laatste voor mij en samen gaan we naar het paradijs! Ge zult allen zweren, dat gij u niet zult overgeven.

Een voor een defileerden de mannen voor den kommandant en legden den eed af.

Eenige dezer kerels vormden, zooals we gezegd hebben, de bende Bonnot. In auto's trokken ze er op uit en brachten de bevelen van Leman naar de andere forten over. Hun stout-

VISÉ. — De toestand waarin straat en stadhuis zich thans bevinden.

moedigheid kende geen grenzen. Ze brachten helmen, lansen, karabijnen binnen, en een zelfs twee paarden voor den kommandant, wiens ros in een weide gedood was.

Soldaten van het 1e en 4e jagers te voet, van het 9e en 14e linie, die in de gevechten van hun regiment afgeslagen waren, zochten een schuilplaats in het fort. Naessens liet hen naar Borgworm geleiden. Hij wilde alleen zijn eigen garnizoen, 500 man, houden.

Het fort schoot met merkwaardige juistheid naar vijandelijke batterijen, patrouille's en troepenmassa's.

Maar van af Ans werd ook Loncin geweldig bestookt. De Duitschers stelden een waarnemingspost op een naburigen toren. Het fort schoot dien neer.

De dagen en nachten kropen traag om. Den 13^{en} Augustus geraakten twee koepels onklaar. De vijand vuurde met 150 mm. geschut. Den volgenden dag gebeurde dit met mortieren van 280 en 305. Brokken beton werden afgescheurd, de muren waggelden en overal walmden gassen en fijnstof rond, waardoor de ademhaling bemoeilijkt werd. De infirmerie, het kleedermagazijn en andere lokalen stortten in. In den namiddag verscheen een Duitsch parlementair, die de overgave eischte.

— Liever sterven we, dan ons over te geven ! klonk het antwoord van Naessens.

Dien nacht sloop een officier heen met de kas der stelling.

En nu brak de laatste dag aan... 15 Augustus ! Daar zaten Walen en Vlamingen. Moesten hun gedachten niet huiswaarts gaan op dezen feest- en hoogdag, als 't kermis was in de ronde en de processie door de straten trok !

Van af 5 uur begon de beschieting, die het fort tot in zijn grondvesten deed daveren. Granaten sloegen putten van vier meter in 't vierkant. De operatiezaal, de keuken vielen in. Alle ramen kletterden neer. De ventilateurs werkten niet meer. Gassen verpestten de lucht. Men ademde door natte doeken. Twee koepels konden nog dienst doen, maar men schoot niet meer.

In den voormiddag kwam een Duitsch parlementair met een witte vlag. Men vermoedde, dat zijn bedoeling was het vuur te richten. De schildwacht gaf hem tweemaal bevel terug te keeren en schoot hem bij herhaalde weigering neer.

De Duitscher had nog een sein gegeven met zijn vlag, en onmiddellijk volgde een beschieting die bijzonder goed gericht was...

Dien dag kwamen de twee en veertigers.

De generaal en de officieren wandelden verscheidene malen op het glacis, onbekommerd voor de granaten die naar alle zijden neerkwamen.

Om 5 u. 20 een geweldige slag. Het kruitmagazijn was getroffen. Een zee van vuur... 't Was of het uit den grond laaide, uit de lucht daalde, of het van alle zijden losbarstte. En dan gekerm, geroep, gehuil ! Blind geslagenen wilden vluchten en liepen in de vlammen, vielen neer... hadden een ontzettenden doodsstrijd.

Sommigen ontsnapten door een raam, renden als brandende fakkels rond... Uit een ontzaglijken kuil, van onder blokken beton en puin klonk het doodsgescrei van bijna 400 man... 't Was de put, dien men mij wees als een ontzettend massa-graf. Anden snelden heen, werden nog door granaten getroffen.

Aan den Zuid Oostkant waren de grachten door het puin gevuld. Nog steeds volgden ontploffingen...

Men redde nog eenigen... Hun gelaat was zwart... hun kleeren schroeiden... Sommigen waren half naakt... Men droeg hen naar een weide, en van daar naar de stad.

De Duitschers snelden toe, zwaaiden een Roode Kruisvlag om het vuur van Hollogne te doen staken. Bewoners van het dorp hielpen bij het reddingswerk.

Op het oogenblik van de ontploffing was Leman met Naessens, nog eenige officieren en manschappen in het bureel waar het geschut geregeld werd. Men haalde den gouverneur van onder het puin. Hij was half verstikt. Zijn gelaat zag blauw.

De Duitschers lieten hem zijn degen behouden als blijk van bewondering voor zijn houding.

Ook Naessens werd gered, maar was ernstig verbrand. Dokters van Luik boden hulp.

« Ik was in het hospitaal Saint-Laurent, verhaalt dokter Roskam... toen rond 9 uur de gewonden aangebracht werden. Dat was een verschrikkelijk gezicht... de ongelukkigen zagen zwart. De Duitschers hielden hen voor Senegaleezen. En de tooneelen in de operatiezaal! Bij het uitdoen der kleeren kwamen lappen vleesch mee... Armen, beenen.

Afschuwelijke wonden! Er hing een reuk van verbrand vleesch... en vet... En niemand kloeg! O, de moed, de stoïcijnsche kalmte dier mannen! Allen vroegen naar hun kommandant en luitenant Modard! Ze wilden deze zien..., blijde te vernemen dat ze gered waren!»

Zoo was het einde van het fort Loncin...

Leman zond den volgenden brief naar den Koning.

Sire,

Na eervolle gevechten, door de derde legerafdeeling geleverd op 4, 5 en 6 Augustus, versterkt van af den 5^{den} door de 15^e brigade, heb ik geoordeeld, dat de forten van Luik slechts meer de rol van sperforten konden vervullen. Toch heb ik het militair bevel der plaats behouden, teneinde zooveel het mij mogelijk was, de verdediging te verbinden en een zedelijke werking uit te oefenen op de garnizoenen der forten. De juistheid dezer besluiten werd door de gevolgen bewezen. Het is Uw Majesteit overigens niet onbekend, dat ik mij van af 6 Augustus 's mid- dages op het fort Loncin had gevestigd.

Sire,

Gij zult met droefheid vernemen, dat dit fort om 17.20 u. in de lucht gevlogen is, begraving onder zijn puin het grootste deel van het garnizoen. Zoo ik in deze ramp het leven niet verloren heb, is het omdat mijn escorte, bestaande als volgt: Kapitein-kommandant Collard, een onder-officier der infanterie, die ongetwijfeld niet meer leeft, de gendarm Thevenin en mijn twee ordonnanciers (Ch. Vandenbossche en Jos. Lecocq) mij uit een plaats van het fort gehaald hebben, waar ik op het punt was door het gas van het kruit te

verstikken. Ik ben in de gracht gebracht, waar ik gevallen ben. Een Duitsch kapitein, Gruson genaamd, gaf mij te drinken, maar ik werd gevangen genomen en dan naar Luik in een ambulance gevoerd. Ik ben er van overtuigd de eer onzer wapenen op gehouden te hebben. Ik heb noch de vesting, noch de forten overgegeven.

Gewaardig u, Sire, mij de nalatigheid van dezen brief te vergeven. Ilichamelijk ben ik door de ontploffing van Loncin ondermijnd. In Duitschland, waar ik heen geleid word, zullen mijn gedachten wezen, wat ze altijd zijn geweest: België en zijn Koning! Gaarne zou ik mijn leven gegeven hebben om beiden beter te dienen, maar de dood heeft mij niet gewild.

Luitenant-generaal

LEMAN.

De heldhaftige verdediger van Luik werd eerst naar Keulen en dan naar Maagdeburg gevoerd.

EXVI.

Duitsche daden te Luik.

Alvorens ons leger verder te volgen, moeten we nog eenmaal naar Luik terugkeeren. Ook in deze stad moest de vijand zijn stelsel van schrik-aanjaging toepassen.

Op de Place de l'Université hadden de soldaten een woning, en de zaal van de « Société d'Emulation » betrokken. Ook waren er genesteld in de gemeenteschool van de nabijgelegen rue des Croisiers. Ook in de universiteit zelf legerden troepen.

Op den avond van den 20ⁿ Augustus, om half tien, klonk een geweeerschot. Dadelijk volgde er een fusillade. Woest liepen officieren en soldaten rond, sloegen deuren en ramen stuk en sleurden een aantal mannen naar buiten. Negen werden er op de Place de l'Université onbarmhartig neergeschoten. Er waren vijf Spanjaards bij, maar 't baatte hun niet, dat ze hun nationaliteit inriepen.

Huizen stonden in een oogenblik in brand. Op de Place de Cockerill zocht men nieuwe slachtoffers. Carpentier vader en zoon. Fastré, Schmitz, de herbergier Fouillien, zijn kelner Sprokkel en zijn vriend Fleron van Grivegnée werden eveneens naar de Place de l'Université gesleurd waar de negen lijken lagen, en er gefusilleerd. Dan staken de ellendelingen hun bajonet in den bloedigen stapel.

De brandweer rukte aan, werd bespot, mishandeld en moest dan werken naar aanwijzingen van een officier.

Van de Quai des Pêcheurs beschoot men met een kanon de woningen van de Quai-sur-Meuse, waar 6 gebouwen beschadigd werden.

In vele wijken klonken schoten en gingen de opgewonden patrouille's tot plunderingen over.

Op de Place de l'Université brandden 19 woningen geheel af.

Maar nog op andere plaatsen werd er gemoord. Bij het Paleis stond het vooruitspringend koffiehuis van Martin Banneux. Deze woonde daar met vrouw, dochter en zoon. Boven verbleven vader en moeder Deviver met 4 kinderen.

Dienzelfden 20^{en} Augustus lagen allen rustig te slapen, toen voor de woning op de Place Notger en achter op de Place Saint-Michel geweer-schoten klonken.

Woeste soldaten beukten de deur in.

— Man hat geschossen! zoo raasden ze.

De bewoners protesteerden. Er waren immers geen wapens in huis. Men mocht overal gaan kijken. De Duitschers stelden een onderzoek in, vonden niets verdacht maar hun aanvoerder riep:

— 't Geeft niet, toch is er geschoten!

De vrouwen zagen een dreigende beweging der bajonetten, weenden en jammerden, smeekten om genade, maar door het staal doorboord, stortten de twee zonen van Deviver neer. In een andere kamer onderging de man hetzelfde lot. Dat moest madame Deviver bijwonen... Haar dochtertje schopte en sloeg naar den moordenaar van haar vader. Deviver blikt nog vol liefde naar het kind, maar de oogen braken en de adem vlood heen.

— Ga daar ook! gebood een soldaat tot den herbergier Banneux.

— Waar?

— Daar...

Hij duwde den burger bij de lijken der jongelingen. Vrouw Banneux sprong voor haar man, pleitend voor zijn leven. Een der ellendelingen hief reeds de bajonet op.

— Nicht die Frau! zei een ander, het wapen afwendend.

De woestelingen wierpen de ongelukkige de trap af.

Vijf bajonetten wonden Banneux in den rug en geweerkolven bonsden hem op 't hoofd... De Duitschers trokken dan naar beneden.

Mevrouw Deviver en haar dochter jammerden bij de dooden: den vader en de twee zonen. De oudste jongen, Laurent, lag daar nog met de oogen wijd open. Zijn moeder sprak hem aan, streefde zijn gelaat, maar het leven was geweken.

Maar daar klonk gekreun. Banneux was niet dood en keerde tot bewustzijn terug. Zijn echtgenoot die bezwijmd beneden aan de trap gelegen had, was tot kennis gekomen en klom kreunend naar boven.

De vrouwen brachten Banneux te bed en verdoken hem onder dekens, want de Duitschers waren nog niet verdwenen. Men hoorde hen in den kelder, waar ze wijn haalden. De bandieten dwaalden voortdurend nog rond het huis en 's morgens ontdekten ze den overlevende. Ze

wilden hem afmaken, maar een dokter oordeelde dat niet meer noodig. Hij moest toch « kaput ».

Later bracht men Banneux naar een ambulance, en al was de linkerlong doorboord, toch werd hij gered.

De Duitschers hadden alles gestolen, wat maar eenigszins van waarde was.

Den volgenden nacht gebeurden weer woeste tooneelen in de rue de Robermont, waar soldaten onder elkander getwist hadden. Een hunner was gedood. Twee burgers werden gefusilleerd. De bewoners van deze straat en van de Avenue de Corillon werden 's nachts uit hun woning gejaagd en tegen een muur gedreven. 't Waren mannen, vrouwen, kinderen in nachtgewaad. De Duitschers legden hun geweren aan.

— Elders zal 't gebeuren, hier is de plaats niet geschikt, zeiden officieren, die zich niet schaamden deze weerloozen — er waren kinderen van 5 en 4 en 2 jaar bij — te terroriseeren.

En men leidde de ongelukkigen naar een anderen gevel. Tenslotte bracht men hen bij de twee vermoorde burgers en zei:

— Kijkt, dat is een les voor u!

De paniek liep verder van Cornillon naar Bois de-Breux (Grivegnée). Op den ochtend van 22 Augustus schoten opgewonden soldaten hier in allerlei richtingen. Drie burgers werden gefusilleerd zonder de minste ondervraging, het geringste verhoor. 't Waren Jean Defrère, André Defrère en Jules Claessens.

Dan schoot men zekeren Hubin neer, terwijl hij vluchtte. Tien huizen gingen in vlammen op en twee bewoners werden in het vuur gejaagd, nl. Jean Reyner en Paul Tassotte, wier verkoolde overblijfselen men later in het puin vond. In de Nicolas Spirouxstraat kraaide de roode haan op tien huizen.

Veel inwoners van de rue de Herve werden in een weide door 200 Duitschers aan den lijve onderzocht, waarbij vrouwen en jonge meisjes van schaamte bij de ondergane behandeling moesten bloezen. Veel huizen ondergingen plundering.

Zoo pasten de Duitschers te Luik hun stelsel van schrik-anjaging toe. Negen en twintig burgers waren omgebracht.

De Deutsche overheid nam natuurlijk weer haar toevlucht tot leugens om deze daden te verontschuldigen. Een plakbrief bracht het volgende bericht aan de bevolking:

I. Burgers hebben op Deutsche militairen geschoten... De kastijding volgde. De wapens, die nog niet ingeleverd zijn, moeten voor negen uur ingebracht worden. Wie dit bevel niet opvolgt, zal gefusilleerd worden.

2. Op straf van fusilleering is het verboden duiven te houden en alle andere middelen te gebruiken om legers, buiten de Deutsche, in te lichten. De lieden, die met lichten, telegraaf zonder draad of gelijk welk ander middel troepen, welke tegenover Deutschland staan, inlichten zullen door de strengste straffen getroffen worden.

Verder vonden ze een legende uit, van Russen

die een komplot tegen de Duitschers in den zin hadden.

600 Russische studenten werden aangehouden en naar Munster gevoerd.

Wat al haat werd er gewekt tegen den bezetter, die op zulke wijze zijn verraad tegen België uitvoerde!

In Duitschland zelf moest men natuurlijk de haat ophitsen en een reden aangeven voor al deze daden. Bladen en tijdschriften stonden vol verhalen van gruweldaden niet die der Duitschers natuurlijk, maar der Belgen... Wij zullen niet veel ruimte verspillen aan al die leugens, maar een staaltje willen we er toch van meedeelen, betreffende Luik.

In de *Kölnische Zeitung* verscheen een verhaal, zoogenaamd van een Duitschen Jezuït, maar natuurlijk kwam het uit den koker van een der agenten, die het Deutsche volk nog meer tegen ons in het harnas moesten jagen.

Maar men leze en oordeele zelf.

De Jezuït wordt een « broeder van 't stilzwijgen » genoemd, dus zou hij tegelijk een Trapst zijn. Hij vertelt hoe Luikenaars zijn klooster bij Luik vernielden.

Hier volgt het stuk :

« Het klooster der Jezuïten is gelegen vlak bij Luik op een heuvel, ongeveer 600 meter verwijderd van het Zuidelijk fort. Ik was als broeder in het klooster sedert twee jaren. Wij broeders lezen geen dagbladen, en tengevolge van onze gelofte van stilzwijgen, spreken wij ook niet, zoodat wij geheel onwetend waren aangaande den oorlog.

Op Donderdag 8 Augustus had ik tegelijk met zeven andere broeders de wacht van den middag tot middernacht. In den nacht, omstreeks kwart na elf, hoorde ik plotseling een geheel onbekend gedruisch. (1) Ik ging buiten op de plaats van waar ik Luik en zijn forten zien kon.

Op eenigen afstand zag ik aan den hemel een klein licht, dit wees mij er op dat het ding zich in de lucht bevond. Ik wilde mijn ronde voortzetten maar het gedreun dat naderbij kwam deed mij stilstaan, ofschoon het leven der wereld mij in 't geheel geen belang inboezemde. Het licht kwam steeds nader, het geluid had opgehouden. Ik kreeg het idee dat het een bestuurbaar luchtschip zijn kon, maar neen, een verblindend licht verlichtte eensklaps de aarde.

Dat is de Ster der Wijzen, dacht ik, die iets aankondigt, ik ga haar volgen met mijn oogen. In de heldere glanzende daar ginder zag ik zoo duidelijk mogelijk gedeelten van de vesting en andere dingen.

Toen, verlicht door den weerschijn der lichtende aarde, zag ik dat er werkelijk een machtig bestuurbare ballon was. Ik kon wel geschreeuwd hebben van vreugde, ik had nog nooit een bestuurbaar luchtschip kunnen zien... De helder-

heid duurde slechts eenige seconden die mij zeer lang toeschenen.

Mijn oogen waren nog niet gewend aan de duisternis van den nacht, toen ik rumoer hoorde. Ik keek naar den hemel, ik zag niets, het kleine lichtje verwijderde zich vreedzaam. Maar beneden zag ik er genoeg van : vuur ! rook ! Bij den helderen schijn kon ik gemakkelijk alles zien. Ik hoorde ook de echo. Ik had geen tijd om van mijn grooten schrik te bekomen, toen een tweede vuurgloed op de aarde verscheen en tamelijk dicht bij. Deze keer kon ik nog duidelijker zien dat het een bestuurbaar luchtschip was. Het leek mij alsof aan het eind van een lange kabel een metalen scheepje neerhing, waarin zich een man bevond. Ik zag hem zeer duidelijk met beide handen een voorwerp gooien op het verlichte gedeelte. Onmiddellijk daarna verdween het schijnsel op aarde. Ik bleef echter starende naar dezelfde plek. Een machtige vuurzuil rees op, terwijl van alle zijden groote blokken steen in de lucht werden geslingerd. Welk een schrikwekkend geluid ! Mijn gehoorvlies scheen gebarsten, ik was doof geworden. De aarde beefde zoo hevig onder mijn voeten dat ik wankelde. Diep ontroerd keek ik nogmaals in dezelfde richting. De verblindende vuurzuil was veranderd in een dikke massa rook, die zich langzaam in de lucht verhief. Van kwart na elf tot middernacht werden 12 bommen geworpen op de forten. Tusschen de ontploffingen in hoorde men het gedreun der motoren. Na de laatste ontploffing steeg het bestuurbare luchtschip, verwijderde zich en verdween. Ik bleef staan, de oogen gevestigd in dezelfde richting. De klok van het klooster sloeg middernacht.

De zeven broeders en ik die de wacht hadden gehad, bleven op de binnenplaats met degenen die ons kwamen aflossen. Aan slapen viel niet te denken. De andere paters, (wij waren 500 in getal) bleven binnen den brand der forten gadeslaan uit de vensters.

Daar ik nu niet meer tot de wacht behoorde, ging ik een ladder zoeken en beklom een muur ongeveer drie meter hoog. Ik bleef daar tot 4 uur. Omstreeks 2 uur begonnen ginds in de stad afzonderlijke gewerschoten te knallen, en er gingen kreten op die steeds luider werden.

Ten laatste bereikte een helsch lawaai mijn ooren en talrijke branden ontstonden in het gedeelte der stad aan de zijde van het klooster.

Om vier ure riep de klok ons naar de kerk. Welk een buitengewoon ding ! Niettegenstaande onze ontroering bleven wij allen gelonden door onze gelofte van stilzwijgen. (1)

Het moest !

Maar het werd een wezenlijke marteling want onze godsdienstige oefeningen duurden twee lange uren.

Door den schok der ontploffingen waren de prachtige ramen naar binnen gebogen als zeilen opgeblazen door den wind. De steenen muren,

(1) En de forten waren al 4 dagen aan 't schieten. Dat had hij dus niet gehoord, al woonde hij vlak bij Embourg, Boncelles of Chaudfontaine.

(1) De Jezuïten hebben deze gelofte niet afgelegd.

80 centimeters dik, die de plaats omringden, hadden diepe en lange scheuren.

Toen wij om 6 uur de kerk verlieten, waren de gewerschoten en kreten nog vreeselijker dan te voren en de branden meer talrijk en verder naar het binnenste der stad.

Als naar gewoonte opende de portier de deur om 6 ure. Welk een angst! Honderden Belgen uit de buurt wierpen zich op de binnenplaats. Daar wij vreesden dat het klooster zou geplunderd worden, trachtte de portier in het eerst ze terug te jagen. Een broeder riep uit: "Gaaf! gij zult alles krijgen wat gij hebben wilt". Het krankzinnige volk greep onmiddellijk naar het mes en doodde 20 onzer broeders en één pater. Ik snelde naar de klok op de binnenplaats en luidde alarm. Gewapend met hooi- en mestvorken en schoppen wierpen de broeders zich op de binnenplaats en joegen de benden na. Twee broeders, die gedurende het gevecht door de menigte werden meegesleurd, zonder dat wij het bemerkten, werden teruggevonden, in stukken gehakt, vaneengereten als door wilde dieren.

De lijken waren afschuwelijk om aan te zien. Een Belgische broeder, die het alarm gehoord had, was gewapend met een vork naar de poort gesnel, denkende dat hij Duitsche soldaten ging bestrijden. Toen hij zag dat de aanvallers zijn landgenooten waren, keerde hij zijn wapen tegen ons, zijne broeders, uitroepend als een krankzinnige: "Vous êtes fous, vous êtes fous!" Na een korte worsteling werd de vork hem ontrukkt.

Handen grepen naar hem, pakten hem en wierpen hem van den muur af; hij had zijn wapenen gekeerd tegen zijn broeders, maar bovenal hij had zijn gelofte van stilzwijgen verbroken.

Het gevecht had nauwelijks een kwartier geduurd. Nadat de poort was gesloten, verzamelden wij ons om kwart na zes, ons gewone uur voor het ontbijt, in de eetzaal voor het ochtendmaal.

Niettegenstaande die buitengewone gebeurtenissen, had ik flinken honger. Wij gevoelden ons nu veilig. Maar toen wij na de 20 minuten welke ons ontbijt in beslag nam, weer buiten kwamen, zagen wij dat de Belgische beesten op twee plaatsen het klooster hadden in brand gestoken. Zij hadden ons koren en ons hooi, dat niet ver van het klooster stond, naar de houten schuur gesleept.

Wagens met koren geladen, hadden zij tot dicht bij de schuren gereden en toen alles in brand gestoken. De vlammen bereikten reeds den bovengewel. Er viel niet aan te denken iets te redden, want al de gebouwen waren met elkander verbonden.

Dit was een harde beproeving. Maar zij kon onze gelofte van stilzwijgen niet breken en dubbel stom sloegen wij de vlammen gade.

Onze droefheid uitte zich in tranen, toen wij onzen overste in snikken hoorden uitbarsten. Hij kwam in ons midden; daar al de paters mogen spreken, zeide hij met luider stemme: "Gaaf en redt wat gij kunt!" en wij brachten zijn bevelen ten uitvoer.

Wij telefoneerden snel naar de overheden te Luik om hulp en bescherming. (1) Tot onzen grooten schrik verschenen op dat oogenblik Duitsche soldaten. Daar Duitschland ons ten zijnent niet toelaat, maakten wij, Jesuïten ons zeer bezorgd.

Om wille van de aanwezigheid der Duitsche soldaten wilden wij de kostbaarheden die reeds op de binnenplaats waren bijeengebracht weder naar binnen terugbrengen, maar de overste der Duitsche troepen verklaarde aan onzen overste dat dit gedeelte van Luik reeds in Duitsche handen was.

Wij stelden ons toen onder Duitsche bescherming. Wij behoeften daar geen spijt van te hebben. De Duitsche beschermende troepen kwamen met acht auto's die onze kostbare schatten naar Duitschland zouden brengen: schilderstukken die in onze haast uit de lijsten waren gesneden en opgerold als papier, onze heilige vaten van goud, en onze paters. In groote haast hebben wij een ontzaglijk graf gedolven, waarin wij zonder eenige godsdienstige plechtigheid en zonder een enkel woord onze 20 vermoorde broeders en den pater begroeven.

Terwijl de brand voortwoekerde, liepen die honderden onzer broeders hier en daar in ongehoofelijke verwarring om hun kleedren en schoei- sel te zoeken.

Zoo op Zaterdag, bij het aanbreken van den dag verlieten 350 broeders het nog rookende klooster om over de Duitsche grenzen te gaan. Gedurende 3 uren sleepte elk met moeite de weinige dingen voort uit de goederen gered. Een enkele oude broeder van 80 jaren bleef achter; verlaten, verklaarde hij:

"Ik wil hier sterven."

Ofschoon de Duitsche soldaten ons op dien marsch beschermden, viel de Belgische bevolking ons nog dikwijls aan. (2)

Ik ontving eenige zware trappen, en slagen op de beenen en over geheel het lichaam. Gedurende twee nachten sliep geen enkel onzer, en boven dat alles hadden wij deze hevige aandoening en die vreeselijke rampen!

Toen na ongehoorde vermoeienissen wij ons over de grens gesleept hadden lieten wij ons lang uit neervallen op het grasveld waar wij in een loodwaren slaap vielen, beschermd en bewaakt door de Duitschers, van den ochtend tot aan zonsondergang. »

Jean Massart zegt in zijn werk, «België's verzet tegen de Duitsche overheersching», terecht:

Zooals men ziet, het is een geschiedenis om van te rillen. Niettemin schijnt zij ons toch wel onderhevig aan eenige kleine tegenwerpingen.

a) Er is geen klooster van Jesuïten nabij Luik, op ongeveer 600 meter van een der zuidelijke forten, (de forten Boncelles, Embourg en Chaudfontaine).

b) De Jesuiten-broeders zijn volstrekt niet ge-

(1) De telefoonverbinding was bij al dat geweld dus ongeschonden gebleven!

(2) Men weet wat de burgers in dien tijd in 't Herve- land te lijden hadden.

bonden tot stilzwijgen. Die schrijver heeft ongetwijfeld de orde der Jezuïten gekozen, omdat deze uit Duitschland gesloten zijn en zijn landgenooten dus minder bekend zijn met de regels van deze kommuniteiten.

c) Hoe kunnen deze broeders die geen dagbladen lezen en niet spreken, iets vermoeden aangaande het bestaan van bestuurbare luchtschepen?

Overigens is het feit zelf valsch, want geen enkel oogenblik van het beleg heeft een enkel luchtschip over Luik gevlogen. In werkelijkheid hebben de Luikenars voor het eerst een bestuurbaar luchtschip gezien op 1 September 1914 om 22 ure; den volgenden dag 2 September hebben zij er nog een gezien om 18 ure.

d) Branden zijn dus niet ontstoken kunnen worden door de bommen van dit bestuurbare luchtschip.

Wel zijn er Jezuïten in de stad Luik, maar deze hadden van af de oorlogsverklaring hun groot kollege, rue Saint-Gilles, in een uitmuntend ingerichte ambulance veranderd...

Het krioelde in Duitschland van zulke verhalen. Het volk slikte ze, en de soldaten werden er door opgehitst... En zoo werd nog meer onschuldig bloed in ons gemarteld landeke vergoten.

e) Waar heeft men ooit ramen zich zien krommen als zeilen onder den druk van ontploffingen die in staat waren scheuren te veroorzaken in muren van 80 centimeter dikte?

f) Er was tot nog toe niets gebeurd dat een plundering van het klooster kon doen vreezen.

g) Sedert wanneer hebben de kloosters der Jezuïten landbouwondernemingen, waar hooi- en mestvorken, wagens, graan enz., gevonden worden?

h) Gelukkig dat de slachting van 20 zijner medebroeders, wier uiteengereten lijken op de binnenplaatslagen, den eetlust niet benomen heeft aan den verhaler. Dit heeft hem in staat gesteld zijn krachten te bewaren en ons het vervolg te geven van zijn trillend verhaal.

i) Het is opvallend genoeg dat in de opsomming der kostbare zaken de Paters Jezuïten slechts de allerlaatste plaats innemen, na de schilderstukken, de heilige vaten. Het onbehoorlijke hiervan is echter meer schijn dan werkelijkheid: immers de verhaler zegt dat de 150 Paters Jezuïten allen met de schilderstukken en de heilige vaten plaats vinden in slechts 8 auto's. Het is zeker hun kleinheid die hen redde, want de schrijver heeft ons er reeds op gewezen dat de Jezuïten (van gewone afmetingen) niet in Duitschland worden toegelaten. Dezen echter gingen er heen, gelukkig onopgemerkt.

XVII.

De strijd voor de Gethe.

De bezetting van Tongeren.

De slag van Orsmaal-Gussenhoven.

Het leger van generaal von Emmich had tot taak de linie der Maas te veroveren, door te dringen tusschen Maubeuge en Givet en de Franschen te belotten naar 't Oosten en 't Noorden te trekken. Door deze voorhoede gedekt, konden de legers van von Klück en von Bulow zich samen-trekken aan de Maas en in midden-België.

De weerstand der Belgen wierp die plannen in de war.

De voorhoede van von Klück trok bij Visé over den stroom en die van von Bulow boven Luik.

Von Klück beschikte over zeven legerkorpsen en een korps ruitery en von Bulow over zes legerkorpsen en insgelijks een korps ruitery. Samen 550,000 man! Deze 13 korpsen moesten door midden België. Dan vormden 14 korpsen van von Hausen, van den prins von Wurtemberg en van den kroonprins het centrum met voor zich de Ardennen en Luxemburg. Daaraan sluit de linkervleugel met 9 korpsen, die Nancy en Toul tot doel hadden.

In alles zeven legers!

Het eerste en tweede, dat van von Klück en von Bulow moesten het snelst oprukken.

Zij zouden op hun weg de Belgen ontmoeten. 80.000 man tegenover 550.000!

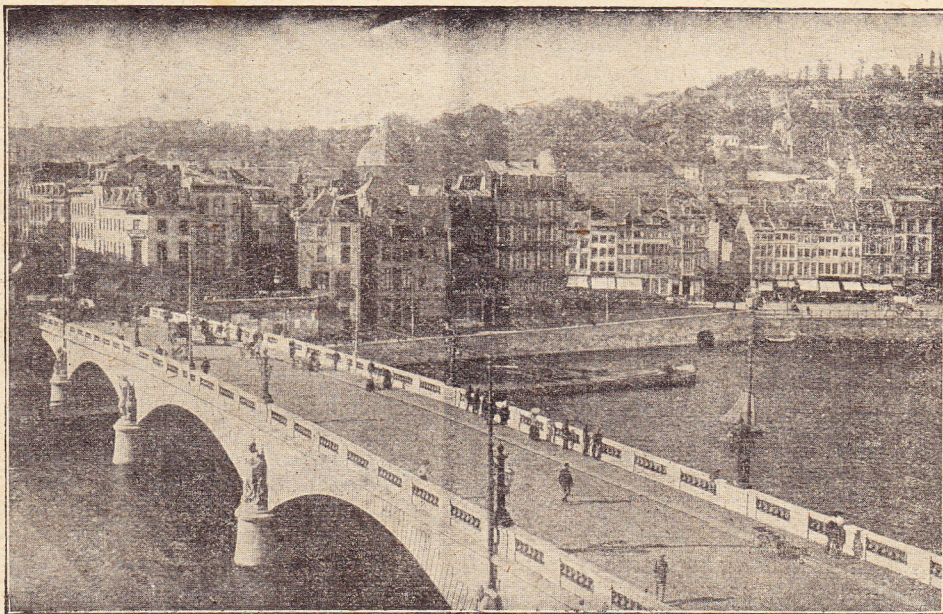
Ons leger was langs de Gethe samengetrokken, terwijl het de hoofdstad van het land, Brussel, beschermde en niet bedreigd werd van Antwerpen afgesloten te worden, dat het steunpunt nitmaakte der krijgswervingen.

Deze omstandigheid was van het hoogste belang; echter, wat het ook kosten mocht, kon het Belgisch leger niet het waagstuk loopen zich te laten afsnijden van zijn basis; daar bevonden zich immers al zijne voorraadmiddelen, schiet voorraad, proviand van allen aard; 't was daar dat het Staatsbestuur in de mogelijkheid gesteld moest worden zich terug te trekken.

Om al deze redenen besloot het Opperbevel het leger in beschouwing te houden op de Gethe, er zich op te versterken, en op deze lijn te wachten dat de vereeniging met de Fransche en Engelsche krachten zich verwezenlijkte.

De linkervleugel van het leger bevond zich ten Noordwesten van Thienen; rechts paalde het aan Geldenaken.

In eerste lijn bevonden zich de 1^e en 5^e legerafdeelingen; in tweede lijn, te Leuven,

LUIK, — De « Pont des Arches », waarop de Luikenaren terecht trotsch waren.

de 2^e afdeeling, en te Hamme-Mille, de 6^e afdeeling.

Toen de 3^e afdeeling, van Luik gekomen, zich bij het gros van het leger voegde, plaatste zij zich in eerste lijn, tusschen de 1^e en de 5^e legerafdeelingen.

Deze machten bevonden zich onder dekking der ruiterijafdeeling, die, eerst te Borgworm geplaatst, zich op St. Truiden terugtrok, en later op den linkervleugel van het leger stand nam om de lijn te verlengen ten N. van Thienen tot bij Diest.

De 4e afdeeling bleef in de vesting Namen, niet alleen om deze plaats te verdedigen, maar om haar te behouden als steunpunt van het front Gethè-Maas.

Rond den 10^{en} Augustus, bevonden zich vóór de Belgische liniën Deutsche ruiterij scharen, door jagerbataljons ondersteund. De schermutselingen met de Belgische scherpsschutters werden alledaags.

De Duitschers wachtten niet op de verovering der Belgische forten om verder in België te trekken.

Op 9 Augustus verschenen de eerste benden te Tongeren.

Het Schepenkollege dezer stad stelde een verslag van de gebeurtenis op als volgt :

« Zondag, 9 Augustus, omtrent 11,30 's morgens is de Deutsche ruiterij de stad binnengekomen. Een officier van het 9^e bataljon jagers van Lauenburg, die geweigerd heeft zijn hoedanigheid bekend te maken, verscheen, met den revolver in de hand, op het stadhuis. Hij vroeg de Belgische vlag van het stadhuis en van Onze-Lieve-Vrouwekerk weg te nemen. Het Schepenkollege antwoordde, dat het onder de bevelen

stond van Zijner Majesteit den Koning der Belgen, en protesteerde tegen de bezetting der stad door Z. M. den keizer van Duitschland.

De officier antwoordde, dat de troepen de stad niet zouden bezetten, maar dat hij akte gaf van het protest van het Schepenkollege en dat de vlaggen weggenomen moesten worden, zoo niet zou de stad gebombardeerd worden. Hij voegde er bij, dat hij niet eischte de Deutsche vlag te hijschen.

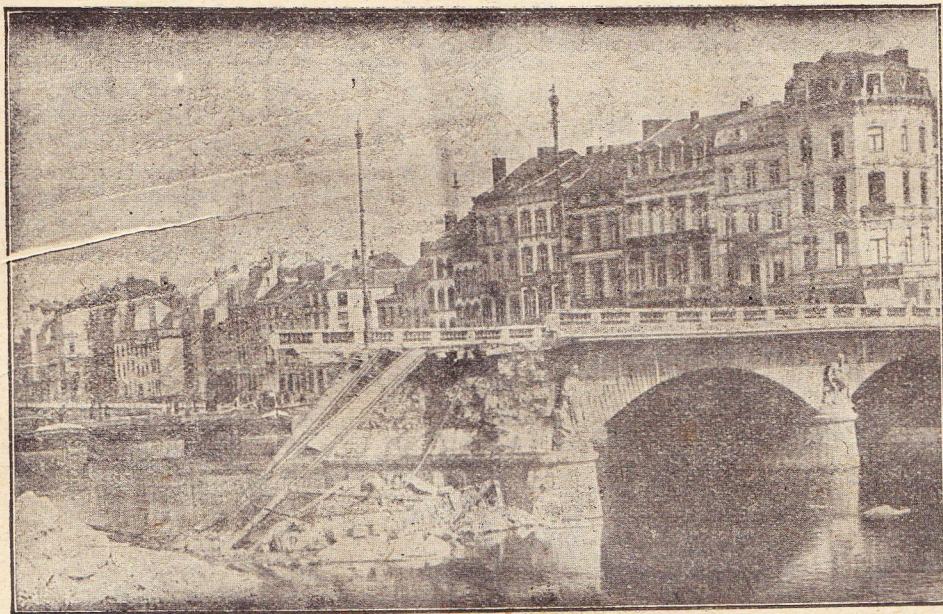
Het Schepenkollege merkte op, dat de bevelen der Belgische overheden het niet toelieten te wijken, tenzij voor het geweld en dat, zoo de Deutsche overheid de vlag wilde wegnemen, zij zulks door de Deutsche soldaten moest laten doen.

De Deutsche soldaten hebben dan de Belgische vlag van het stadhuis en de Onze-Lieve-Vrouwekerk gehaald.

Een ander officier verscheen en eischte overlegging van de gemeentekas. Het Schepenkollege heeft geantwoord dat het alleen voor geweld kon wijken. Dan werd er overgegaan tot overlegging der gemeentekas tegen kwijtschrift. Het bedrag beliep 7,620 frank. »

De officieren haalden ook het geld weg in het station en postkantoor, kochten levensmiddelen en voeder en verlieten dan de stad. Er bleef echter een wacht van 300 man, die in den nacht eveneens vertrok. De afdeeling begaf zich naar Landen, bezette er het station, verbrijzelde de riggels en sneed de telegraafdraden door.

Maar in Haspengouw stootten de Deutsche ruiterijafdeelingen, die door infanterie gevolgd werden, op onze voorhoeden. Zoo had op 10 Augustus te Orsmaal-Gussenhoven een botsing plaats tusschen escadrons lansen van het derde

LUIK. — De opgeblazen « Pont des Arches ».

en een troepenmacht, die de streek tusschen Sint-Truiden en Thienen moest afzoeken.

Leon Knapen, kapitein-kommandant, was de aanvoerder onzer mannen. Hij zou drie bruggen over de Kleine Gethe verdedigen. Om 12.30 u. ving de schermutseling aan en zij duurde tot 3 uur. « Die zijn leven redden wil, kan heengaan, maar uw kommandant blijft », had Knapen gezegd. En al zijn mannen riepen: « Wij blijven ook ». Knapen gaf het voorbeeld van moed. Hij stond achter een boom in een gaarde eener hoeve en hield den blik op een der bruggen. Maar door een kogel getroffen viel hij neer. De Duitschers geraakten door de beek, zochten dekking in een gracht en konden aldus het pachthof bestormen. Zij vonden den gewonden aanvoerder en maakten hem af. Men vond een barbaarsch verminkt lijk. Andere strijders ondergingen ditzelfde lot.

De luitenant-vrijwilliger graaf van der Burch, verdedigde de brug op den rijksweg Thienen-Sint Truiden. Hij ook werd gewond. Men bracht hem naar de gemeenteschool, waar hij stierf.

De Duitschers verloren verscheidene honderden dooden. Zij waren in groote meerderheid en door een omtrekkende beweging bedreigden ze het kleine groepje Belgen, die zich nu moesten terugtrekken.

De gesneuvelden rusten op het kerkhof van Orsmaal, in wel onderhouden graven.

De vijand bedreef ook in dit dorp en in de omgeving verscheidene misdaden, waarvan de bewoners u nog huiverend spreken. Wij willen hier het verslag laten volgen van een bezoek, dat wij aan het kleine dorp van 't bevallig Haspengouw gebracht hebben.

De Gethe... Hier bij Orsmaal-Gussenhoven is er een beek, maar een bevallige, kabbelende beek, die als over den vrede en de rust en de welvaart van Haspengouw zingt, wanneer ze

tusschen het vlotgras en lisch, tusschen de rijke weiden, onder de overhangende takken der boomen, die haar belijnen, voort murmelt. Koeien zoeken het frissche water. Kinderen baden. Als met zilveren klank pletst de vliet over het molenrad, dat nu stil ligt, omdat het rustdag is.

Aan den oever, in 't lommer van wilgen, liggen eenige lancers. Ik hoor hen spreken over den 10 Augustus 1914. Ze waren toen ook aan de oevers der Gethe. Van achter de hagen, uit die welige boomgaarden, van tusschen het struikgewas loeide de dood. Aan 't klein rivierke klonken schoten en kreten van woede en wraak... van smart en stervensnood.

— Dien telefoonpaal zien we dikwijls aan, zegt me een man, die van zijn stoel voor zijn leemen hut is opgestaan. Uit dat vensterke daar zag ik alles. Er waren twee estafetten gekomen... Omer Musch en Dupont. Ze werden gevangen genomen. Musch was gewond. Dupont had een schot in den voet. Hij had nog wel kunnen vluchten, maar hij wilde zijn makker niet verlaten. Beiden vielen in handen der Duitschers... Kijk, van daar kwamen ze als dollemannen, rood van de hitte en de woede... Wat ze met Musch deden heb ik niet gezien, maar merkte ik later. Maar wel zag ik de Duitschers Dupont opleiden. Ik hoorde hem nog roepen, dat hij niet goed gaan kon. Hier brachten ze hem over den weg. O, ze sloegen hem zoo wreed. Hij kermde... Dan stelden ze hem aan dien paal en schoten hem neer. Wij verdoken ons. Den volgenden morgen viel mijn oog op iets vreeselijks. Nu wist ik wat er met Musch was gebeurd.

Kijk daar — en de man richtte den vinger naar een weelderig boomgaardje, waar tusschen het groen vruchten blinken — kijk, daar hing de arme jongen aan een strop. Zijn hoofd was tusschen

de bladeren verborgen... Het lijk hing langs den stam neer. Zoo werd Musch opgehangen... In dat huizeke aan den overkant hebben ze nog de koord bewaard.

Aldus werden twee karabiniers-wielrijders op 10 Augustus 1914 te Orsmaal-Gussenhoven door mannen van 't Duitsche leger, onder het oog van officieren, ten doode toe gemarteld.

Reeds op den rijksweg, even over de brug van Orsmaal, waar Willem Van den Burch doodelijk gewond werd, sta ik voor een nieuw gebouwd huis. De blinden zijn gesloten voor de brandende zonnestrallen, maar 't lijkt me of het om rouwe is geschied. Want heden herdenkt men den dood van den zoon, die vijf jaar geleden zoo wreed onder de Duitsche beulhanden stierf.

— Ja, ik heb mijn broeder zien vallen, vertelt me een zuster, die stillekens naar buiten is getreden want 't is beter dat de 80-jarige vader en even oude moeder de bijzonderheden weer niet opnieuw hooren... Hun wonde bloedt toch al zoo snerpnd heden...

— We zaten in den kelder... want er werd geschoten. Eensklaps stormen de Duitschers aan. Ze bonsden op de deur. Moeder gaat naar voren. Maar tegelijk schoot het huis in brand. Moeder roept ons... Wij vluchten daar naar den overkant in de gracht. Ik moet u niet zeggen hoe. De Duitschers huilden als zinnellozen. Mijn broer was boven. Eensklaps zien we hem voor 't raam. Moeder roept hem. Hij steekt de handen omhoog om te laten zien dat hij niet gewapend is. Maar de Duitschers schieten en mijn broer stort neer... Om hem heen slaan de vlammen op. Moeder wil naar hem. Ze snikt en smeekt tot een overste. Met kolfslagen jagen ze haar terug in de gracht. Daarna dreven ze ons ginds den berg op. Aan vader — hij is tachtig jaar oud, mijnheer — toonden ze voortdurend vijf kogels, zeggend dat ze voor hem zijn. Tusschen het puin hebben we later van m'n broer nog eenige verkoolde beenderen gevonden.

Ik klop aan een ander nieuw huis... 1915 staat er boven de deur. Aan de tafel zit een stokoude vrouw, die mij als vre sachtig aankijkt. Een schoondochter gaat mee naar buiten.

— Als moeder er over hoort spreken, krijgt ze een zenuwcrisis. En ze weet nog niet, wat er eigenlijk gebeurd is, zegt ze... Ge weet toch dat haar drie zoons vermoord zijn. 't Is vijf jaar geleden...

En ze vertelt me hoe het gebeurd is.

— Daar bij dien dikken boom... Ze wijst aan den overkant van den weg. De Duitschers haalden ze uit huis, drie brave jongens. Een was juist uit Hasselt thuis gekomen, waar hij bediende bij de spoorwegen was. De Duitschers zeiden dat ze op soldaten geschoten hadden. En ze werden alle drie vermoord. Een was nog niet dadelijk dood... en ze wierpen hem over den draad daar en maakten hem af. Moeder en mijn zuster waren al achteren naar buiten gejaagd en in de Gethe geworpen. Ze krabbelden er uit. Moeder schreide om haar zoons. Ze wist nog niet wat er gebeurd was. Moeder en mijn zuster moesten dan

naar Sint-Truiden. En als moeder om haar jongens riep, dreigden de soldaten met 't geweer op 't hart. Moeder en zuster zijn beiden berecht geweest... Mijn man, ook een zoon, woonde met mij te Brussel. Hij kwam naar hier... kon niet weenen... kropte zijn smart op... En dat is in zijn bloed geslagen... Hij werd ziek en stierf twee jaar nadien...

De oude vrouw daar binnen, op wier gerimpeld wezen het verdriet ligt, werd dus van vier zoons beroofd... Maar ze weet het rechte niet. Gansch den oorlog door hebben we haar gezegd, dat de jongens in Duitschland zijn...

Deze brug werd door kommandant Knapen verdedigd, zegt me mijn gids, een der hier zoo geachte broeders der onderwijzersfamilie Vincx. Ik buig over de leuning. De Gethe murmelt over de steenen... zangerig als 't Vlaamsch van deze streek, waar de taal al naar 't Limburgsch zweemt. De beek is hier goed doorwaadbaar. En men wijst mij een gracht waarin de Duitschers dekking zochten, toen ze, eenmaal over de Gethe, het dorp bestormden. Een woeste bende rukte die hoeve daar binnen... deze van de kinderen De Rooy. Ze ligt met de achterzijde en den boogerd naar de Gethe. Ginds achter de haag stond kommandant Knapen. Zijn mannen zaten rondom hem achter boomen en vuurden onophoudelijk naar de brug.

We gaan naar de hoeve. Een vrouw leidt ons in 't boogerdje, dat zacht hellend in de richting van 't riviertje daalt. Ze wijst in een boom een gat. Dit is van den kogel, die Knapen in 't oog trof, zegt zij, want hier stond de aanvoerder.

Op deze plek dus is hij gevallen en daarna afgemaakt.

— Daar bij den perelaar, vervolgt de vrouw, lag een lansier. Hij was gewond en zat met den rug tegen den stam. De kogels der Duitschers schuifelden hier over. Zie maar eens al de gaten in de muren tot boven rond de vensters. De arme jongen riep: « Baas, kom mij halen. » Wij zeiden, dat hij een oogenblik geduld zou hebben. Op dat oogenblik was het vuur te hevig. Even later bedaarde het, maar tegelijkertijd stormden de Duitschers, die rond getrokken waren, daar door de poort binnen. Ze liepen naar den gewonde. Ja, dat heb ik gezien. Met velen schoten ze op hem... Een nam zijn eigen geweer en sloeg er hem mee. Zoo hebben ze hem vermoord. Daar naast in de wei lag er ook een doode lansier... daar ook... en daar ook...

Zoo gaat ze voort en steekt de hand uit naar de plaatsen, waar bloemen bloeien tusschen het gras en de zon op de bladeren der boomen speelt.

En dan hoor ik weer het murmelend lied der Gethe...

We vervolgen onzen tocht. Overal nog herinneringen van het derde regiment lansiers en zijn dapperen tegenweer. We komen aan de hoeve Beckers, een der Haspengouwsche hofsteden, geducht en streng als een burcht. Op het gerammel aan de poort komt de bewoner. Zijn hand beeft. 't Is nog de zenuwachtigheid van al het geledene, vijf jaar terug toen op het hof zoo hevig gevochten werd.